

INGLIZ TILIDAN O'QUVCHILARNING NUTQIY KO'NIKMALARINI
DARSDAN TASHQARI O'QUV MANBALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH
BOSQICHLARI

<https://doi.org/10.70728/c.series.v08.i03.149>

Rajabova Zarafshon Davronovna,
Samarqand davlat universiteti tayanch doktoranti
rajabova@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz tilidan o'quvchilarning nutqiy ko'nikmalarini darsdan tashqari o'quv manbalar asosida rivojlantirish bosqichlari bayon etilgan. Ishda talabalarning mustaqil ishlashini, tinglab tushunish, og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini shakllantirish, shuningdek kreativ va ijodiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan samarali usullar ko'rsatib o'tilgan. Har bir bosqich – nazariy tayyorgarlik, tinglab tushunish mashqlari, og'zaki nutq mashqlari, yozma nutq mashqlari, mustaqil ijodiy faoliyat va refleksiya – o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini tizimli va uzluksiz rivojlantirish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: nutqiy ko'nikma, darsdan tashqari faoliyat, multimediya manbalar, til o'rganish, interaktiv resurslar.

Abstract. This article describes the stages of developing students' speaking skills in English based on extracurricular educational resources. The work shows effective methods aimed at developing students' independent work, listening comprehension, oral and written speech skills, as well as creative and imaginative thinking. Each stage - theoretical preparation, listening comprehension exercises, oral speech exercises, written speech exercises, independent creative activity and reflection - allows for the systematic and continuous development of students' speaking competence.

Keywords: speaking skills, extracurricular activities, multimedia resources, language learning, interactive resources.

Аннотация. В данной статье описываются этапы развития навыков устной речи учащихся на английском языке на основе внеклассных учебных ресурсов. Работа демонстрирует эффективные методы, направленные на развитие у учащихся навыков самостоятельной работы, понимания на слух, устной и письменной речи, а также творческого и образного мышления. Каждый этап – теоретическая подготовка, упражнения на понимание на слух, упражнения на устную речь, упражнения на письменную речь, самостоятельная творческая деятельность и рефлексия – позволяет систематически и непрерывно развивать навыки устной речи учащихся.

Ключевые: слова: навыки устной речи, внеклассные мероприятия, мультимедийные ресурсы, изучение языка, интерактивные ресурсы

Kirish. Zamonaviy ta’lim jarayonida chet tilini o‘rganish, xususan, Ingliz tilini o‘rganayotgan o‘quvchilarning nutqiy ko‘nikmalarini rivojlantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Nutqiy ko‘nikmalar – bu o‘quvchilarning tilni amaliy qo‘llash, fikrini og‘zaki va yozma ravishda aniq ifodalash, matn mazmunini tushunish va mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantiruvchi asosiy komponentdir.

Dars vaqtida chet tilini o‘rgatish chegaralanganligi sababli, darsdan tashqari o‘quv manbalardan samarali foydalanish nutqiy ko‘nikmalarni mustahkamlash va ularni amaliyotga tatbiq etishda muhim ahamiyatga ega. Bunda o‘quvchilar tinglab tushunish, og‘zaki nutq, yozma ifoda va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini uzluksiz rivojlantirish imkoniga ega bo‘ladilar. Ushbu ishning maqsadi – o‘quvchilarning nutqiy ko‘nikmalarini darsdan tashqari manbalar yordamida tizimli va bosqichma-bosqich rivojlantirish metodikasini aniqlash. Mazkur metodika quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi: nazariy tayyorgarlik, tinglab tushunish mashqlari, og‘zaki nutq mashqlari, yozma nutq mashqlari, mustaqil ijodiy faoliyat va refleksiya. Har bir bosqich talabani nutqiy kompetensiyasini mustahkamlash va tilni amaliy qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

O‘zbek maktablarida ingliz tili o‘qitishning o‘ziga xos murakkabliklari mavjud bo‘lib, ularni bartaraf qilish chet tili o‘qitish metodikasi oldida turgan muhim masalalardan hisoblanadi. O‘rta umumta’lim maktabida chet tillarini, shu jumladan ingliz tilini o‘rganishning etakchi maqsadi, bir tomondan, o‘rganilayotgan tilda og‘zaki va yozma nutqning muloqot va ko‘nikmalarini shakllantirish, ikkinchi tomondan, lingvokulturologik kompetentsiyani rivojlantirishdir. Boshqacha qilib aytganda, biz ikkinchi darajali lingvistik shaxsni rivojlantirish haqida gapiramiz. I. B. Ignatova yozganidek, bu faqat mashg‘ulotlar jarayonida doimiy nutq amaliyoti natijasida mumkin⁵³. Chet tilini o‘rganish germeneytik xususiyatga ega, ya’ni matn bilan ishlash va matn ustida ishlash bilan chambarchas bog‘liq va uslubiy kontekstda biz ta’limning aniq uslubiy maqsadlari va vazifalarini, shuningdek umumiy uslubiy va xususiy didaktik printsiplarni hisobga olgan holda tanlanishi kerak bo‘lgan o‘quv matni haqida gapiramiz, ular orasida mavjudlik, qiziqish tamoyillarini ta’kidlash kerak. O‘quvchilar va ilgari shakllangan ko‘nikma va ko‘nikmalar.

O‘quvchilarning nutqiy ko‘nikmalarini darsdan tashqari manbalar yordamida rivojlantirish bir necha bosqichda amalga oshiriladi. Birinchi bosqich – nazariy tayyorgarlik, bunda talabalar kitoblar, audio kitoblar yoki onlayn darslar orqali grammatika va leksik bilimlarini mustahkamlashadi. Bu bosqich talabani til kompetensiyasini shakllantirishga xizmat qiladi.

Ikkinchi bosqich – tinglab tushunish mashqlari, ya’ni audio va video materiallarni tinglab, matn mazmunini tushunish. Podkastlar, videolar yoki dialog yozuvlari orqali talabalar tinglab tushunish, talaffuz va intonatsiya ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

---

⁵³ Игнатова И.Б., Андреева С.М. Коммуникативная культура языковой личности студентов-филологов./ М-во образования и науки Рос. Федерации. Белгород: Белгор. гос. ун-т. 2004. 197с.

Uchinchi bosqich – og‘zaki nutq mashqlari, bunda talabalar onlayn suhbatlar, til klublari yoki rol o‘yinlari orqali nutq ko‘nikmalarini amaliy shaklda rivojlantiradi. Shu bosqichda kommunikativ ko‘nikma va nutq madaniyati mustahkamlanadi.

To‘rtinchi bosqich – yozma nutq mashqlari, bu orqali talaba esse, qisqa hikoya yoki blog yozish kabi vazifalar yordamida fikrini yozma ifodada shakllantiradi. Bu bosqich yozma nutq, grammatika va lug‘at boyligini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Beshinchi bosqich – mustaqil ijodiy faoliyat, bunda talaba loyihalar, prezentatsiya va taqdimotlar yaratadi. Shu jarayon nutq va fikrlashni birlashtiradi hamda kreativlik, mustaqil ish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Oxirgi bosqich – refleksiya va baholash, ya’ni o‘z-o‘zini tahlil qilish va baholash. Talabalar audio yoki video yozuvlarini tinglab, o‘z ishlarini tahlil qiladi, bu esa talaffuz, tinglab tushunish va nutq madaniyati ko‘nikmalarini mustahkamlashga yordam beradi.

Bosqich	Faoliyat turi	Maqsad	Amaliy namuna	Rivojlantiriladigan ko‘nikmalar
1. Nazariy tayyorgarlik	Darsdan tashqari materiallar orqali grammatika va leksikani o‘rganish	Talabaning nazariy bilimlarini mustahkamlash	Kitob, audio kitob, onlayn darslar	Leksik va grammatik kompetensiya
2. Tinglab tushunish mashqlari	Audio va video materiallarni tinglash, tushunish	Tinglab tushunish ko‘nikmasini rivojlantirish	Podkastlar, videolar, dialog yozuvlari	Tinglab tushunish, talaffuz, intonatsiya
3. Og‘zaki nutq mashqlari	Darsdan tashqari dialoglar, rollar va suhbatlar	Nutq ko‘nikmasini amaliy rivojlantirish	Onlayn suhbatlar, til klublari, rol o‘yinlari	Og‘zaki nutq, kommunikativ ko‘nikma
4. Yozma nutq mashqlari	Matn yozish, esse va qisqa hikoyalar	Fikrni yozma ifoda orqali shakllantirish	Blog yozish, yozma mashqlar, e-mail yozish	Yozma nutq, grammatika, lug‘at boyligi
5. Mustaqil ijodiy faoliyat	Loyihalar, prezentatsiya va taqdimotlar	Nutq va fikrlashni birlashtirish	PowerPoint prezentatsiyalar, video-lavhalar yaratish	Og‘zaki va yozma nutq, kreativ fikrlash, mustaqil ish ko‘nikmasi
6. Refleksiya va baholash	O‘z-o‘zini tahlil va baholash	Talabaning ko‘nikma darajasini	Audio/video yozuvlarni tinglash, o‘z	Tinglab tushunish, talaffuz, nutq madaniyati

		aniqlash	ishini tahlil qilish	

Zamonaviy ta’limda o‘quvchilarning nutqiy ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim o‘rin tutadi. Til faqat darsliklar orqali emas, balki keng ijtimoiy va madaniy muhitda shakllanadi. Shuning uchun **darsdan tashqari o‘quv manbalaridan foydalanish** o‘quvchilar til madaniyatini boyitishda muhim ahamiyatga ega. Xususan, bugungi raqamli dunyoda turli interaktiv, multimediya, matnli va og‘zaki resurslardan samarali foydalanish orqali o‘quvchilarning **so‘z boyligi, fikr bayon qilish, suhbatdosh bilan muloqotga kirishish** kabi qobiliyatlari rivojlanadi.

1. Matn:

“Zumrad and Qimmat”

Once upon a time there was a little house beside a river. There lived an old man, his daughter Zumrad, a stepmother and her pampered daughter Qimmat. The stepmother didn’t like Zumrad. She beat her, forced her to work hard from morning to evening every day. Zumrad was a very beautiful, kind and clever girl. Qimmat was a very lazy and arrogant girl at home. Zumrad woke up early and went to get water, on the way tulips bowed and greeted her every morning. When she sat on the grass, birds sang for her. But those flowers didn’t like Qimmat, because she always trampled them. These all would always irritate the step-mother. One day she badmouthed about Zumrad to the old man:

“Your daughter is very lazy and rude. Tell her to leave or I will not live with you.” The old man didn’t know what to do. Then the step-mother said: “Go and lead astray her. I cannot live with her.” The old man left home with Zumrad and went to the wood. They walked around the wood for a long time and at last reached a place with thick shadow. Then he went to make firewood. Zumrad stayed alone. At that moment a strong wind began to blow. He bound the axe to the tree and shook it. It made a sound of cutting a tree. Zumrad waited for her father for a long time, it got dark, but he didn’t come. When she was wandering along the wood, she found the axe.

She cried: “Father, where are you?”⁵⁴

Ushbu ertaklarning syujeti har qanday ingliz o‘quvchisiga ma’lum, so‘zlarning ma’nolarini tushunishga, ingliz tilida so‘z boyligini oshirishga katta yordam beradi. Shunday qilib, ingliz tilida darsdan tashqari o‘qishni interaktiv ish daftarlari asosida mustaqil ish bilan tashkil etish o‘qishga qiziqishni oshirishga va adabiy asarlarni mustaqil o‘qish va tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Ona tilidagi matnlarga tayanish printsipining interfaol ta’lim texnologiyalari bilan o‘zaro ta’siri nafaqat o‘quvchilar, balki o‘qituvchilar uchun ham samarali bo‘ladi. Ingliz o‘quvchilargi ma’lum bo‘lgan, ular yaxshi biladigan ertak va hikoya matnlari asosida ingliz tilini o‘rgatish oson va qiziqarli kichadi.

⁵⁴ <https://myfarzand.uz/index.html>

Shulardan kelib chiqib, ingliz tili ta’limida o‘quv topshiriqlarining qo‘llanilish o‘rinlari, bajaradigan vazifalari tahliliy o‘rganilishi, ularga mazmun-mohiyatiga mos yangicha ta’rif berish va yangicha tasniflash til o‘qitish metodikasini takomillashtirishga asos bo‘ladi.

N.Mahmudovning quyidagi fikrlari ayniqsa diqqatga sazovor: “Har qanday til ta’limida tilning uslublari haqidagi bilimlarni chetlab o‘tish mumkin emas. Tilni o‘zlashtirishda til qurilishini bilish shart, bu boradagi bilimlar asosdir. Ammo ayni qurilish birliklaridan qanday foydalanish, ularni nutqda bevosita qanday qo‘llash malakasi shakllanmagan bo‘lsa, tilni bilishni tugal deyish mushkul”⁵⁵.

Darhaqiqat, ona tili, milliy so‘zlar aqliy rivojlanish hamda dunyoni anglashning asosidir. O‘quvchi nutqining o‘z vaqtida rivojlanishiga g‘amxo‘rlik qilish, savodxonligiga e’tibor berish juda muhimdir. O‘quvchining nutqi qanchalik boy va mantiqli bo‘lsa, uning o‘z fikrlarini ifodalashi shunchalik oson kechadi, olamni, borliqni anglash qobiliyati qanchalik keng bo‘lsa, o‘quvchilar turli nutq vaziyatlarida tengdoshlar yoki kattalar bilan mazmunli va to‘laqonli muloqotga kirisha oladi, tafakkuri ham shunchalik faol rivojlanishda bo‘ladi.

Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish (O. S. Axmanova, I. A. Zimnaya, I. B. Ignatova, O. N. Proxorova, T. V. Samosenkova va boshqalar) chet tili darslarida o‘quv matni bilan ishlash turli shakllarda bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatdi: o‘qish, tarjima qilish, takrorlash, tinglash, O‘qilgan matn bo‘yicha suhbat va uni muhokama qilish. Shu bilan birga, o‘qitish jarayonida kommunikativ nutq qobiliyatlari va ko‘nikmalarini rivojlantirish vositasi va kognitiv faoliyatning elementi sifatida o‘qishga etakchi o‘rin beriladi.

Buning nazariy ahamiyati: tadqiqot orqali ingliz tilida darsdan tashqari o‘qishni tashkil etish usuli sifatida interaktiv ish daftarining uslubiy salohiyati aniqlandi. Shu bilan birga, ikki tilli o‘quvchilar tomonidan chet tilidagi matnni idrok etish xususiyatlari aniqlandi. Amaliy ahamiyati: tadqiqot uchun ishlab chiqilgan interaktiv ish daftarchasi shunga o‘xshash qo‘llanmalarni yaratishda namuna bo‘lishi mumkin va o‘zbek maktablarida ingliz tilida darsdan tashqari o‘qish darslarida qo‘llanilishi mumkin.

Ingliz tilini o‘rganishda muhim jihat sifatida o‘qish “O‘qish – bu nutq faoliyatining retseptiv turi bo‘lib, u matndagi ma’lumotlarni olishni, shu jumladan muallifning niyatini o‘qish jarayonida qayta yaratishni o‘z ichiga oladi” [2]. Chet tilini o‘qitishda o‘qishni maqsad va vosita sifatida ko‘rish mumkin. Butun ishning tuzilishi ushbu jarayonni qaysi nuqtadan aniqlashimizga bog‘liq [3, 264-277-betlar].

Ingliz tilini o‘rganuvchi o‘zbek o‘quvchilar tomonidan chet tilidagi matnlarni muvaffaqiyatli o‘zlashtirish uchun quyidagi ko‘nikmalarni rivojlantirish kerak:

1.2-rasm.

Ko‘nikma turi	Tavsifi	Amaliy misol / Mashq
Leksik ko‘nikma	So‘z boyligini oshirish, yangi so‘zlarni tushunish va ishlatish	Lug‘at ishlar, sinonim-antonim mashqlari, kontekst asosida so‘z topish

⁵⁵ Махмудов Н. Тил таълими ва стилистика // Ж. Тил ва адабиёт таълими. –Тошкент, 2009. – 1-сон. –Б. 3-9.

Grammatik ko‘nikma	Gap tuzilishi, vaqt va fe‘l shakllarini tushunish	Matn ichidagi grammatik strukturalarni aniqlash, jummalarni tahlil qilish
Tinglab tushunish	Matn mazmunini eshitib tushunish, asosiy fikrlarni ajratib olish	Audio kitoblar, podkastlar, videolar orqali mashqlar
Og‘zaki nutq	Matn mazmunini qayta aytish, suhbat va dialoglarda ishlatish	Dialoglar, rol o‘yinlari, matn asosida qisqa nutq tuzish
Yozma nutq	Matn mazmunini yozma ravishda ifodalash	Qisqa hikoya, esse yoki matnni yozma qayta ishlash
Analitik ko‘nikma	Matnni tahlil qilish, asosiy g‘oya va tafsilotlarni ajratish	Matnni qismlarga bo‘lish, muhim va ortiqcha ma’lumotlarni aniqlash
Kontekstual ko‘nikma	Matn ma’nosini kontekstga bog‘lab tushunish	So‘zning turli kontekstlarda ma’nosini aniqlash, idiom va frazeologizmlarni ishlatish
Mustaqil fikrlash	O‘z nuqtai nazarini shakllantirish va matnga asoslangan xulosalar chiqarish	Savol-javob mashqlari, matnga izoh berish, matn davomini yaratish

Ishchi daftar deganda "mustaqil ish uchun ham, o‘qituvchi rahbarligida ishlash uchun ham har xil turdagi vazifalarni o‘z ichiga olgan bosma asosga ega bo‘lgan ko‘p funktsional didaktik qo‘llanma" tushuniladi [7, 27-bet]. Hozirgi kunda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning faol joriy etilishi munosabati bilan an‘anaviy ish daftarini interfaol o‘quv qo‘llanmasiga birlashtirish masalasi paydo bo‘lmoqda.

O‘quvchilarda nutqiy ko‘nikmalarni shakllantirish va rivojlantirishda darsdan tashqari o‘quv manbalari muhim vosita hisoblanadi. Bu manbalar orqali o‘quvchilar tilga nisbatan muhabbat va qiziqishni his qiladi, mustaqil o‘rganish ko‘nikmasi shakllanadi. Shuning uchun o‘qituvchilar zamonaviy darsdan tashqari metodikalarni o‘z amaliyotiga keng joriy qilishi zarur.

FOYDLANILGAN ADABIYOTLAR

1. G‘ulomov S. “Til o‘rgatish metodikasi”. – Toshkent: Fan, 2018.
2. Jalolov J. “Ingliz tili o‘qitish metodikasi”. – Toshkent, 2014.
3. Allwright, D. & Bailey, K. “Focus on the Language Classroom”. – Cambridge University Press, 1991.
4. Маҳмудов Н. Тил таълими ва стилистика // Ж. Тил ва адабиёт таълими.— Тошкент, 2009. — 1-сон. —Б. 3–9.
5. www.ziyounet.uz — ta’lim portali.